

XX вијека, који су имали директан одраз на прилике у неослободивим крајевима.

На крају, др Јовановић је у достигнутом нивоу економско-друштвеног развика у Србији и Црној Гори, у чињеници да је Србија доживјела виши степен укупне развијености, да се у њој оформило грађанско друштво, да је буржоазија у династији Обреновића и Карађорђевића нашла својег правог класног представника и заштитника — исправно закључио да је она са више историјских шанси и „права“ рефлекти-

рала на пијемотску улогу у процесу окупања и уједињења наших народа. Међутим, када је и како требало извршити уједињење — то за српску династију и буржоазију није било много важно.

Појава ове студије представља заиста значајан допринос развоју наше нове историографије.

Методолошки принципи, објективност у интерпретацији, стрпљивост и цјеловитост приказивања — одлике су овога рада.

Милорад Кораћ

НАУЧНИ СКУП О МЕСТУ И УЛОЗИ ИЛИНДЕНСКОГ УСТАНКА И КРУШЕВСКЕ РЕПУБЛИКЕ У БОРБИ МАКЕДОНСКОГ НАРОДА ЗА НАЦИОНАЛНО И СОЦИЈАЛНО ОСЛОБОЂЕЊЕ

У организацији Савета „Десет дана Крушевске републике“, научно-културни сусрети, 3, 4. и 5. августа 1978. године, у просторијама хотела „Монтана“ у Крушеву, одржан је научни скуп на тему „МЕСТО ИЛИНДЕНСКОГ УСТАНКА И КРУШЕВСКЕ РЕПУБЛИКЕ У БОРБИ МАКЕДОНСКОГ НАРОДА ЗА НАЦИОНАЛНО И СОЦИЈАЛНО ОСЛОБОЂЕЊЕ“. Симпозијум је одржан под покровитељством председника Републике Јосипа Броза Тита, поводом 75-годишњице илинденског устанка и проглашења Крушевске републике.

Научни скуп је отворио члан Председништва ЦК СКМ Душко Поповски, који је уједно и председник Савета „Десет дана Крушевске републике“. У свом поздравном говору Поповски је, поред осталог, поздравио председника Извршног већа Собрања СРМ Благоју Попова, председника МАНУ академика Михајла Апостолског, ректора Скопског универзитета „Кирил и Методиј“ проф. др-а Бранко Трпеновског, потпредседника Савезне конференције ССРНЈ Ристу Цунова, члана Председништва ЦК СКМ Кочу Битољанца и остале госте и учеснике симпозијума из соција-

листичких република и покрајина и из иностранства.

У име града домаћина, присутне госте и учеснике скупа поздравио је председник Скупштинне општине Крушево Лазо Диневски, председник МАНУ академик Михајло Апостолски, ректор Скопског универзитета „Кирил и Методиј“ проф. др Бранко Трпеновски, председник Савеза историјских друштава СР Црне Горе мр Миомир Дашић, директор Института за историју из Кракова (Пољска) проф. др Јозеф Бушко и други. На крају су Симпозијум поздравили гости из Републике Француске Антони Снејдарек, професор на Сорбони, и др Јосип Моњац, професор колеџа Станислас у Паризу. Поред осталог, гости из Париза су истакли велико интересовање у Француској за илинденски устанак и за Крушевску републику у времену када су се они одиграли, и касније.

Председник Одбора за организацију Симпозијума проф. др Александар Христов је за тиме до реч Душку Поповском, који је поднео уводни реферат на тему: Место и улога илинденског устанка и Крушевске републике у борби македонског народа за национално и социјално ослобођење. У свом реферату Поповски се

осврнуо на место и значај илинденског устанка и Крушевске републике у историји македонског народа од момента њиховог појављивања на историјској сцени до данашњег дана. Поповски је изложио развојне етапе македонског националноослободилачког покрета, осврћући се притоком посебно на илинденски устанак и на Крушевску републику, као највеће достигнуће у дугоотрајној борби за националну самобитност. Аутор је указао на поједине значајне моменте из историје македонског народа, када су чињени покушаји за правилно решавање македонског питања, њихово право на самоопредељење, затим негирање суседне Бугарске постојања македонског народа или непризнавање права Македонцима у Пиринској Македонији и друго.

Симпозијум је затим наставио рад по секцијама, у поподневним часовима и следећа два дана.

Основна интенција секције А била је да се прикажу поједини догађаји и momenti из историје македонског народа у његовој борби за национално и социјално ослобођење у периоду пре Илиндена, за време илинденског устанка и после крваво угушеног устанка. Ту, пре свега, мислим на реферате који третирају поједине аспекте политичко-социјалних и друштвено-економских односа у периоду Илинденског устанка. У том смислу кратка резимеа својих реферата поднели су: др Иван Катарџијев — „Место и улога илинденског устанка у развоју национално-револуционарног покрета македонског народа за ослобођење, др Орде Ивановски — Бугарска предимформбировска историографија о илинденском устанку, др Глигор Тодоровски, — Француски документи о илинденском устанку, др Крсте Битовски — Став Краљевине Грчке према Македонији и Македонској револуционарној организацији (1893—1903) године, акад. Љубен Лапе — Учесће песника-револуционара Арсенија Јовкова у илинденском устанку у Охридско-дебарском крају, мр Александар Трајанов-

ски — Егзархија и илинденски устанак, Атанас Близнаков — Костурско у илинденском устанку, Слободан Муршев — Устаничке акције у Бевбелијском крају за време илинденског устанка, др Ристо Попларов — Исказивања руководилаца бугарског комунистичког покрета о бугарској политици према Македонији и илинденском устанку, др Боро Мокров — Борба за идејну и политичку чистоћу македонског народа преко листова ВМРО-а, Тодор Симовски — Илинденски устанак у Буменџијском срезу и Југослав Миновски — О неким елементима идејно-политичког изграђивања и борбеног обучавања народних маса за устанак.

Једна друга група аутора обрадила је питања у вези са покушајима стварања државно-правних облика у Македонији за време илинденског устанка. Са тог аспекта кратка експозеа својих реферата поднели су: проф. др Александар Христов — Илинденски устанак у државно-правној историји македонског народа, проф. др Стеван Габер — Револуционерно-идејне карактеристике устанка из 1903. године, проф. др Панка Марина — Правосуђе у илинденском устанку, др Владо Картов — Устаничка нормативна делатност за време илинденског устанка, проф. др Драгомир Драшковић — Слободарске социјалистичке поруке Крушевске републике, проф. др Миле Хачивасилев — Социјална политика македонског национално-ослободилачког покрета уочи и за време илинденског устанка, мр Владо Камбовски — Изградња новог револуционарног кривичног права у илинденском периоду из борбе македонског народа за национално и социјално ослобођење, проф. др Борџи Ганзовски — Економска политика Унутрашње македонске револуционарне организације пре и после илинденског устанка, мр Кики Мангова — самофинансирање Организације, мр Владо Поповски — Тип социјално-политичке организације Крушевске републике, Јордан Спасовски — Идејне и

теоретске основе самозаштите македонског револуционарног покрета у илинденском периоду, Новица Вељановски — О неким карактеристикама и сличностима регулисања правно-нормативних докумената из илинденског периода са документима из НОБ 1941—1945. године и Симеон Цветановски — Правосудне компетенције Битољског окружног комитета ТМОРО-а 1900—1903. године.

Трећа група научних радника у својим рефератима третирала је међународно-правне аспекте илинденског устанка. Овде се, пре свега, мисли на разне дипломатске аспекте великих сила према Македонији и македонском питању, конкретније: на интересовање европских држава за Македонију у време подизања македонског народа на устанак 1903. године. У овој групи узели су реч: мр Михајло Миновски — Став Аустро-Угарске према македонском национално-ослободилачком покрету у преилинденском периоду (1893—1903) године, мр Кочо Сидовски — Став Италије према македонском питању у годинама непосредно пре избијања илинденског устанка 1903. године, Јелица Георгијевска — Илинденски устанак кроз извештаје италијанских конзула и мисионара у Македонији, др Климе Џамбазовски — Српска јавност о македонском националном питању у време Илиндена и проф. др Јосеф Бушко — Пољско питање у време илинденског устанка и Крушевске републике.

Једна мања група учесника Симпозијума обрађивала је војно-стратегијске аспекте устанка, и то: доп. члан МАНУ др Манол Пандевски — Политички циљеви и војна стратегија илинденског устанка, генерал-попуковник ЈНА Петар Пепељуговски — Неке карактеристике у стварању и развоју оружаних снага македонског национално-револуционарног покрета, генерал-мајор ЈНА Тошо Атанасовски — Војна организација и оружане формације у оквиру Унутрашње македонско-одринске револуционарне организације и

Љубомир Герасимов — Осврт на турске војне снаге ангажоване за супротстављање илинденском устанку.

Највише реферата је поднето из тематског подручја везаног за одраз илинденског устанка и Крушевске републике на уметност, литературу и културу уопште. У том циљу била је формирана посебна секција Б, где су кратка резимеа својих реферата поднели: др Блаже Ристовски — Питу Гули у македонској револуционарној песми, др Боро Мокров — Штампa југословенских народа о илинденском устанку, др Владо Ивановски — Крушевска република и народноослободилачка борба у Македонији 1941—1945. године, др Никифор Робовски — Неки одзиви Илиндена у тадашњој чешкој штампи, Наум Димовски — Традиције Илиндена одражене у НОБ 1941—1944. године у Прилепу и прилепском крају, мр Војислав Јаћоски — Илинденски догађаји у успоменама једног савременика и учесника, проф. др Гане Тодоровски — Илинденска тема и литература, Доне Пановски — Револуционарна поезија и политички погледи Атанаса Раздолова, Даринка Петровска — Одраз илинденског устанка и Крушевске република у битољској штампи из 1944. године, Благоја Цветковски — Дидактичка опсервација Крушевског манифеста, мр Тодорка Шапкалијска — Језик у Крушевском манифесту, Танас Вражиновски — Илинденски прозни револуционарни фолклор, др Лазо Каровски — Изразна фрактурa народне македонске револуционарне песме о илинденском периоду, Сава Јанковици — Одзив илинденског устанка у скандинавским земљама, посебно у шведској штампи, мр Миомир Дашић — Црна Гора и њено мњење према македонском питању с краја XIX века и илинденски устанак из 1903. године, Лиђија Симовска — Одраз илинденског устанка у македонској револуционарној штампи у Егејској Македонији из 1942—1949. године, др Димитар Бошков — Вапцаров — песник

Илиндена, Борбе Миљковић — Румунски лист „Истина“ о Крушеву и Крушевској републици у време Илиндена, Мустафа Карахасан — Илинденски устанак у турској историографији, Викторија Пети — Страна штампа о Крушевској републици, Борбе Васиљевић — Одзив илинденског устанка у српској радничкој штампи 1903. године, Благоја Стојичевски — Одзив Илинденског устанка у делу британске штампе, Симо Младеновски — Питу Гули — хироика и епопеја, Милан Стојковски — Илинденске традиције у НОБ у Прилепу и прилепском крају, Невенка Богојевић — Црногорска штампа о илинденском устанку и ситуацији у Македонији 1903. године, Гоце Стефановски — Илинден 1903 — инспиративна тема наших савремених македонских романсијера и Пецо Србиновски — Илинден у делима Тодора Ивановског.

Као што се види, на тродневном научном скупу у Крушеву поднето је више реферата, у којима се третирају поједина питања из борбе македонског народа за национално и социјално ослобођење у предилинденском периоду, за време илинденског устанка и проглашења Крушевске републике и касније. Поједини аспекти илинденског устанка и Крушевске републике били су обрађивани и презентовани од познатих историчара, правника, политиколога, политичара, историчара уметности, социолога, филозофа, лингвиста, фолклориста и других културно-просветних радника из наше земље и иностранства.

На крају, ако хоћемо да сумирамо резултате рада Симпозијума, констатоваћемо следеће:

На научном скупу поднета су укупно 64 реферата, у којима се третирају најразноврснији аспекти историје македонског народа, непосредно повезаних с илинденским устанком и Крушевском републиком. У рефератима и богатим и веома конструктивним дискусијама, у којима је учествовало

40 дискусаната, постављена су бројна питања у вези с илинденским устанком и Крушевском републиком. Из тако акцентованих питања и дискусија, покушаћемо да изнесемо један део. Потенцира се питање карактера, места и значаја илинденског устанка у историји македонског народа. При томе је речено да је илинденски устанак дело македонског народа, који је успео да укључи у покрет и да подигне на оружје најшире народне масе у Македонији. Значи, то је масовни, организован, антиимперијалистички, антихегемонистички и антиколонијални устанак македонског народа за његово национално и социјално ослобођење. Илинденски устанак је законмерна етапа у развоју македонског националноослободилачког покрета, речено је даље у дискусијама.

У рефератима и дискусијама нарочито су подвучена питања везана за војно-политичку стратегију устанка, савезништва у њему, међународни односи 1903. године, тј. дипломатски аспекти великих сила према Македонији пре и после подизања македонског народа на устанак. У појединим рефератима и дискусијама истакнута су сеоска обележја устанка, затим учешће македонских социјалиста у њему и друго. Интересовање су изазвале дискусије о питању да ли је Аустро-Угарска имала намеру да изврши анексију Македоније, затим присвајање илинденског устанка од стране неких антимарксистичких историографа, преговори и покушаји отварања заграничних представништва Македонске револуционарне организације и др. Веома су дискутабилна била и питања самог назива: Крушевска република, или Крушевска социјалистичка република; илинденски устанак, или илинденска револуција. При томе је речено да је илинденска револуција сложенији и дуготрајнији процес, који је трајао дужи времена, а илинденски устанак је део те револуције. О већем делу ових питања, ставова и сагледава-

ња дати су одговарајући одговори базирани на новим сазнањима македонске историографије, а грађени на основу најновијих архивских истраживања. Други део питања и проблема затражиће, пак, своје право историјско утаничавање у будућим, даљим и дубљим проучавањима. Уосталом, изграђени ставови будућих научних

скупова о овој проблематици, а организовани од Савета „Десет дана Крушевске републике“, који прерастају у традиционалне, даће нова одговарајућа сагледавања и утаничења појединих питања и догађаја, везаних за илинденски устанак и Крушевску републику.

Александар Трајановски

Др ДУШАН Ј. МАТИНОВИЋ: ЦЕТИЊЕ — ПОСТАНАК, РАЗВОЈ И ТУРИСТИЧКЕ МОГУЋНОСТИ

(„Обод“, Цетиње 1977)

Завршавајући крајем 1976. године своја вишегодишња пројектована испитивања сеоских и градских насеља старе Црне Горе, још једанпут смо и кроз непосредна теренска сагледавања имали могућност да увидимо и у релативно обимном раду саопштимо своје налазе и гледишта о многоструком утицају и значају градских насеља, првенствено Цетиња, затим Ријеке Црнојевића и Вирпазара за свеукупни развој, у првом реду региона тзв. старе Црне Горе, као и за њему дотичне и од њега, у географско-историјском и антропогеографском погледу неодвојиве регионе.

Ову уводну напомену наводимо са циљем да укажемо на то колико је било неопходно да се Цетиње, његов развој и комплексна улога у развоју Црне Горе издвоји и као посебни предмет обради у једној докторској дисертацији. Само на први поглед, наиме, могао би се ставити приговор да Цетиње као релативно мали град не би могао доћи у обзир за тему посебног докторског рада. Замисао да он то ипак може бити веома основано се потврдила свиме што ова, сада објављена, Мартиновићева дисертација спознајно нуди читаоцу. Њоме се заправо потврђује правило да се испитивању квантитета појава може претпоставити њихов феноменолошки квалитет, који проистиче из дејства разнородног и специфичног јединства чинилаца, о ка-

квима је овдје ријеч. Као град, Цетиње измиче оном општем правилу по коме су се у новијој историји, везано за капиталистичку формацију, образовали и ширили многи градови у свијету и у нас. Оно је и са друкчијим разлозима настало и према „својим“ се објективним околностима и могућностима развијало и обликовало.

Разумије се, Мартиновић је то имао у виду, па је у том смислу примјенио и одговарајућу методологију рада. Држећи се окоснице монографског испитивања, он се усмјерио на приказивање постанка, развоја и туристичких могућности града, назначивајући при том његове функције у прошлости и данас. Читаву монографију објединио је у пет међусобно повезаних цјелина, да би у шестом поглављу саопштио заклјучна разматрања, а у седмом и посебни прилог библиографији Цетиња.

У првом, кратком поглављу приказани су географски положај града и његова саобраћајна повезаност. Приказом су обухваћени основни подаци о границама цетињске субрегије, која се административно поклапа са територијом (910 km²) данашње општине. Приказане су и главне саобраћајнице и њихове основне морфолошке диспозиције у регионалном повезивању града са другим областима и подручјима, уз констатацију да гравитирајуће комуникације још